

MAGNUS NILSSON

ARBETARPOESIN OCH OFFENTLIGHETERNA

Exemplet Stig Sjödin

I en artikel i *Gefle Dagblad* 1999 skriver Lars Furuland att poeten Stig Sjödin (1917–1993) har ”en till synes trygg position” i ”det litterära systemet”: ”Han tillhör de författare som vunnit erkännande hos de ledande kritiker. Hans namn återfinns alltid i större översikter, han ägnas givetvis en artikel i Nationalencyklopedin.” Dock anser Furuland att Sjäodins ”insats i svenskt kulturliv” i de flesta presentationer ter sig ”smalare än den var i verkligheten”. Bland annat menar han att hela ”Sjäodins lyrikergärning” kommit att knytas så starkt till hans mest kända diktsamling, *Sotfragment* från 1949, att denna ”alldeles överskuggat andra sidor i hans lyrik”.¹ Denna tes upprepas i kapitlet om Sjäodin i Furulands och Johan Svedjedals handbok *Svensk arbetarlitteratur* (ett kapitel som dock, paradoxalt nog, handlar mest om *Sotfragment*). Där listar Furuland också något av det som han anser ha överskuggats, nämligen

hans kärlekspoesi i *Nattliga besök* (1950), hans sensuella naturskildringar i *Molnskugga* (1955) och *Asparnas tält* (1959), det folkliga och rytmiska arv som han så väl förvaltat från folklöre och gammalsvensk tradition av besvärjelser och ramsor, även det i *Nattliga besök* men också på andra håll i produktionen.

Tilläggas bör att han även skrev noveller, essäer och en mängd kulturkommentarer, främst i SIA (*Skogsindustriarbetaren*), *Metallarbetaren* och *Kommunalarbetaren*.²

Mot Furulands kritik av att Sjäodins författarskap inte görs rättvisa i översiktliga presentationer kan man naturligtvis invända att dessa presentationer är just översiktliga och därför med nödvändighet ofullständiga. Samtidigt är *Sotfragment* unik i Sjäodins produktion. Själv kallade han den rent av en ”engångsföreteelse”.³ Dessutom är det svårt att bortse från att Sjäodins verksamhet i fackförbundspressen – och även i det större sammanhang som Göran Greider i en artikel om Sjäodin kallat ”löntagaroffentligheten”, men som jag väljer att kalla hans författargärning inom arbetarrörelsen – inte ägnats tillräcklig uppmärksamhet.⁴ Denna del av Sjäodins litterära produktion är mycket omfattande. Utöver att, som Furuland framhåller, skriva olika typer av prosatexter åt fackförbundspressen publicerade Sjäodin exempelvis även lyrik där. Dessutom skrev han, som Furuland påpekar i *Svensk arbetarlitteratur*, prologer och jubileumsdikter som framfördes vid möten och kongresser inom arbetarrörelsen.⁵ Vidare gav arbetarrörelseorganisationer – exempelvis

LO, Riksbyggen och Folkets Husföreningarnas Riksorganisation – ut böcker med hans dikter. En smula vanvördigt, men inte helt opassande, har Jan Mårtensson kallat Sjödin för ”något av den socialdemokratiska rörelsens hustomte, en poet med partiboken alldeles intill hjärtat” och Bengt Holmqvist beskrivit honom som ”Folkrörelse-Sveriges nobelt vitskäggede nationalskald”.⁶

Syftet med denna artikel är att översiktligt beskriva Sjödens författargärning inom arbetarrörelsen – med fokus på hans verksamhet som lyriker – och att analysera hur den förhåller sig till de delar av hans författarskap som uppmärksammats av litteraturkritiker och -forskare. Därigenom hoppas jag kunna bidra till en mer fullständig bild av Sjödens lyriska författarskap. I en recension av diktsamlingen *Livets starka smak* (1974) skriver Mårtensson att Sjödin inte brukar ”nä ut i stora upplagor med sin poesi”.⁷ Mot detta kan man invända att *Sotfragment* gavs ut i flera, ofta mycket stora, upplagor.⁸ En tyngre invändning är dock att bilden blir en helt annan om man flyttar blicken från de förlagsutgivna böckerna till exempelvis fackförbundspressen, som ju har en mycket större läsekrets än vad poesisamlingar någonsin haft.

En analys av *hela* Sjödens lyriska författarskap kan även ge nya impulser till forskningen om andra delar av den moderna svenska arbetarlitteraturen. Denna forskning har nämligen hittills huvudsakligen fokuserat på så kallat betydande verk och författarskap och på hur dessa behandlas i centrala litterära institutioner, medan det litterära livet inom exempelvis arbetarrörelsen, sällan uppmärksammats.⁹ Det är alltså inte bara Sjödens författarskap, utan hela den moderna arbetarlitteraturen, som ofta ter sig ”smalare” än den i verkligheten är.

Litteraturoffentligt växelbruk

Stig Sjödens väg till litteraturen gick i hög utsträckning genom arbetarrörelsen. I en självbiografisk artikel från 1984 skriver han såhär: ”när jag kom med i ungdomsklubben sög jag i mig

all den deklamation som var självklar i mötesverksamheten. Ture Nerman, Dan Andersson och andra smög sig in den vägen”.¹⁰ Och i diktsamlingen *Förklaringsstapet* (1977) hävdar han att det var när han som nittonåring sattes att skriva protokoll som han upptäckte att han kunde skriva:

När jag var 19 år
ledde omständigheter som jag själv rädde över
till att jag sattes att skriva ett protokoll.
Så fick jag veta vad kallsvett är.
Men efteråt kom den hisnande upptäckten:
jag kunde ju forma bokstäver,
jag kunde ju skriva.

Därmed började en frigörelse,
som pågår ännu
och som breddar mitt hjärta
med ideliga tacksamheter.¹¹

SSU-klubben i Sandviken utgjorde dock bara en första station på Sjödens litterära bildningsresa inom arbetarrörelsen. 1939–1941 gick han exempelvis vinterkurser vid arbetarrörelsens folkhögskola Brunnsvik, där han bland annat fördjupade sig ytterligare i Dan Anderssons diktning.¹²

När Sjödin vintern 1942–1943 var elev vid Sigtuna folkhögskola studerade han emellertid litteratur av annat slag än den som var ”självklar” inom arbetarrörelsen. ”Vintern på Sigtuna, där de hade ett förnämligt bibliotek betade jag av det som kallas modernism”, meddelar han i den ovan nämnda självbiografiska artikeln.¹³ Och när han vid denna tid gjorde sina första försök att få några dikter publicerade var det till dåtidens ledande litteraturtidsskrift, *Bonniers Litterära Magasin* (BLM), han skickade dem.¹⁴ Detta skulle kunna ses som ett spårbyte, från arbetarrörelsen till den litterära offentligheten. Men faktum är att Sjödin istället under 1940- och 1950-talet skulle komma att bedriva vad jag vill kalla ett slags litterärt växelbruk.

Sjödin bokdebuterade 1945 med samlingen *Blindgångare*. Den följdes upp med *Sommar-*

predikan 1947 innan han fick sitt definitiva genombrott med diktsamlingen *Sotfragment* 1949. Därefter följde böckerna *Nattliga besök* (1950), *Molniskugga* (1955) och *Asparnas tält* (1959), samtliga utgivna av Bonniers. Som Ingemar Algulin framhållit bör denna del av Sjödin författarskap i huvudsak hänföras till ”en tämligen modeinriktad 40-talsmodernism”.¹⁵ I *Sotfragment* utvecklade han emellertid ett mer realistiskt poetiskt idiom än det som präglat hans två första diktsamlingar. Enligt Erik Hjalmar Linder anknöt det till ”motsvarande försök på trettioalet (’fem unga’)”, det vill säga till 30-talets modernistiska arbetarlyrik.¹⁶ I de följande verken orienterade sig Sjödin dock åter mot det som Algulin kallar ”den senmodernistiska reträttens problematik”.¹⁷

Sotfragment skiljer sig inte bara stilistiskt, utan också tematiskt, från de föregående och efterföljande diktsamlingarna. Här skildrar Sjödin nämligen sina erfarenheter av industriarbete. Det har fått kritikern och arbetarlitteraturkännaren Rasmus Landström att hävda att det var med *Sotfragment* som Sjödin ”debuterade [...] som arbetarförfattare” men också att denna debut representerade ett ”sidospår”: ”Fram till 1949 hade han inte varit någon arbetarförfattare och under hela 1950-talet såg det inte heller ut som han skulle fortsätta som det. För under hela 50-talet och stora delar av 60-talet skrev Sjödin knappt en strof som handlade om arbete eller klass, han var snarare en kärleksdiktare och en finstämd naturpoet.”¹⁸

Detta stämmer dock inte. Parallellt med att han gav ut diktsamlingar på landets ledande förlag var Sjödin nämligen aktiv i olika sammanhang inom arbetarrörelsen. Samma år som *Sotfragment* kom ut publicerade exempelvis Sveriges Socialdemokratiska Ungdomsförbund (SSU) den lilla skriften *Från Nordsjön till Kap: En rapsodi om sjömanslivets belg och söcken, sådant det avtecknar sig i ny svensk dikt*, som sammanställts av Sjödin och hans gode vän och diktarkollega Stig Carlson. Den innehöll sjömansdikter av bland andra Josef Kjellgren och Harry Martinson, vilka Sjödin och Carl-

son beskriver som ”denna diktnings båda ledande namn”, samt korta förklarande texter, och tanken var att hela verket skulle framföras av en ensemble på ungefär tio personer vid möten i SSU.¹⁹ Samma år läste Sjödin också dikter vid SSU:s kongress och 1953 tilldelades han organisationens tidskrift *Frihets* litteraturstipendium.²⁰ Under början av 1950-talet medverkade han vidare i författarturnéer som ordnades av den arbetarrörelsen närstående tidskriften *Folket i Bild* och som inbegrep besök vid industriarbetsplatser och litteratursamtal med dem som arbetade där.²¹ Dessutom skrev han ett antal ”prologer” till möten inom arbetarrörelsen. En av dessa författades till Kommunalarbetarförbundets kongress 1958.²² En annan skrevs till socialdemokraternas kongress samma år, där den framfördes av Max von Sydow iklädd blåställ.²³

Sjödin viktigaste litterära insatser inom arbetarrörelsen bestod dock i att han publicerade sig i dess tidningar och tidskrifter, exempelvis *Svensk typografitidning* (organ för Svenska typografförbundet), *Lantarbetaren*, *Beklädnadsfolket*, *Skogsindustriarbetaren* (SIA), *Kommunalarbetaren* och *Metallarbetaren*. I ett brev till Kristina Wallander 1978 kommenterar Sjödin sitt medarbetarskap i den sistnämnda publikationen på följande sätt:

Gsven [Gösta A. Svensson, *Metallarbetarens* redaktör (Wallanders kommentar)] uppmunttrade mig på olika sätt och var alltid mottaglig för förslag. Naturligtvis spelade min järnbruks-erfarenhet en roll därvidlag, jag har svårt att tänka mig annat. Jag skrev visst också en del prosabidrag och ett par prologer vid kongresser, i varje fall en till Metalljubiléet 1958. Georg Fant läste och man höll till på Operan. [---]. Här är det kanske bäst att jag tillfogar att de bidrag jag fick antagna av Metallarbetaren kanske inte var skrivna direkt med tanke på att de skulle passa i tidningen, men när jag skrev något som jag hämtat ur järnbruksmiljö var det naturligt att vända sig till Metallarbetaren.

En sådan ”anpassning” har jag använt mig av i andra sammanhang. Den sker ju i efterhand

och kan sägas vara en produkt av hur det är att nasa dikter. Den termen lärde jag mig i Klara.²⁴

I detta brev antyder Sjödin att han vände sig till olika offentligheter med olika typer av verk. För detta talar bland annat det faktum att inte någon av de dikter han mellan 1945 och 1959 publicerade i litterära tidskrifter som *BLM*, *40-tal*, *Poesi* och *Lyrikvännen* handlade om arbete eller klass.²⁵ Däremot handlade många – men långt ifrån alla – av de dikter han publicerade i fackförbundspressen om just dessa ämnen.²⁶

Dock finns det också överlappningar mellan Sjödens arbetarrörelsediktning och den som gavs ut i diktsamlingsform på Bonniers. Som Carlson framhållit hade exempelvis många av dikterna i *Sotfragment* först publicerats i fackförbundspressen, vilket föranledde Sjödin att beskriva samlingen som ”resultatet av flitigt brödskrivande”.²⁷ Det finns också ”Sotfragment-dikter” som enbart publicerades i fackförbundspressen. En sådan är porträtt-dikten ”Spelmanen” som publicerades i *Svensk typografitidning* 1948, en annan en dikt som trycktes under rubriken ”Sotfragment” i *Lantarbetaren* samma år.²⁸ Dessutom hade Sjödin först erbjudit manuskriptet till samlingen *Sotfragment* till ett arbetarrörelseförlag – nämligen KF:s förlag – som dock refuserade det.²⁹

Avskedet, återkomsten och den nya estetiken

Stig Sjödens korrespondens med Gerard Bonnier under den senare delen av 1950-talet vittnar om en skaparkris. I ett brev daterat 27 augusti 1958 skriver Sjödin exempelvis om ”den totala kantringen” med den diktsamling han då arbetade på: ”Det bidde ingenting. När jag äntligen fick fritt omkring mej och tid och arbetsro – ja, då var jag urgröpt och trött intill ryggmärgen.”³⁰ Någotting bidde det dock, nämligen samlingen *Asparnas tält* (1959). Men den betraktade Sjödin, enligt författaren Bernt-Olov Andersson – som är en

av Sjödens tydligaste litterära arvtagare – som ”ett slags återvändsgränd”.³¹ Och när den väl kommit ut skulle det dröja drygt ett decennium innan Sjödin gav ut någon diktsamling på Bonniers igen.

Återkomsten till Bonniers och bokhandelsdiskarna skedde 1970 med diktsamlingen *Har ni flaggproblem?*³² I mottagandet ger recensenterna stor uppmärksamhet åt att verket markerar just en återkomst. I *BLM* understryker Benkt-Erik Hedin exempelvis att Sjödin varit ”tyst som poet” under hela 1960-talet.³³ Även Sjödin själv beskriver samlingen som ett återvändande till poesin. I en broschyr utgiven av Författarcentrum 1969 meddelar han att han ”tagit en lång paus” men att han nu ”tänker ge ut dikter igen”.³⁴

Att Sjödin inte skulle ha skrivit eller publicerat poesi under 1960-talet stämmer dock inte. Det framhålls av Björn Nilsson i en artikel i *Expressen* 1971: ”Tyst var han ju inte. [...] Flyhänt och för det mesta inspirerat författade han socialdemokratisk beställningsvers, prologer och festkantater [...]. Och på uppdrag av Riksbyggen skrev han en samling vers-kåserier om att bo i de nya förorterna.”³⁵ Dessutom publicerade Sjödin under 1960-talet dikter i fackförbundspressen. Som exempel kan man nämna att *Beklädnadsfolket* under decenniet innehöll sex dikter av Sjödin, *Metallarbetaren* tio, *Kommunalarbetaren* tretton och *Skogsindustriarbetaren* hela sjutton stycken. *Har ni flaggproblem?* markerade alltså inte någon återkomst till lyriken, utan till den litterära offentligheten utanför arbetarrörelsen.³⁶

Dock är det tveksamt om man kan säga att Sjödin nu återupptog det växelbruk han ägnat sig åt under 1940- och 1950-talet. Från och med slutet av 1960-talet tycks nämligen det som tidigare kunnat betraktas som två olika, om än delvis överlappande, delar av Sjödens författarskap allt mer smälta samman. De dikter han publicerade i *Lyrikvännen* 1969 – och som senare kom att ingå i *Har ni flaggproblem?* – hade exempelvis en minst lika tydlig klasspolitisk prägel som de han

publicerade i fackförbundspressen vid samma tidpunkt, varav några också inkluderades i *Har ni flaggproblem?*.³⁷ Även i de andra 70-tals-samlingarna inflöt dikter som först publicerats eller framförts inom arbetarrörelsen. I *Klarspråk* (1971) finner man exempelvis dikterna ”Den mänskliga faktorn” och ”Anteckningar om arbetet”, som tidigare publicerats i *Metallarbetaren*, och i *Livets starka smak* (1974) ingår dikten ”Arbetare. Så lyder ordet” som skrevs till LO:s 75-årsjubileum.³⁸ Att avståndet minskat mellan Sjäodins arbetarrörelsediktning och den han publicerade på Bonniers understryks också i Bertil Palmqvists recension i *Arbetet* av Sjäodins nästa diktsamling, *Klarspråk*.³⁹ Där skildras hur Sjäodin besökt Volvo i Olofström och läst dikter för arbetarna. En av dikterna, som tidigare publicerats i fackförbundspressen – ”Den mänskliga faktorn” – blev enligt Palmqvist mycket uppskattad, eftersom den resonerade med arbetarnas erfarenheter, och författaren ”kunde inkassera applåder för sitt program som en svensktoppsartist kunde ha avundats honom”. Denna dikt, noterar Palmqvist, ”ingår även i Sjäodins nya diktsamling”, och han understryker att Sjäodin redan tidigt varit en arbetarrörelsens diktare, men att han nu också erövrat parnassen:

Hemma i mitt barndomshem förekom två veckotidningar: Folket i Bild och Metallarbetaren. Där snappade jag tidigt upp ett par författarnamn. Det var Stig Sjäodin och Folke Fridell. Jag kan inte precis påstå att jag slukade det de skrev. Men de hörde liksom hemma i miljön. De var unga diktande industriarbetare som skrev för och om industriarbetare. Nu är de svenska mästare, bägge två.

Även Rune M. Lindgren framhåller i sin recension av *Klarspråk* i *Norrländska Social-Demokraten* att det finns ett släktskap mellan verket och det Sjäodin skriver i fackförbundspressen. Han menar att *Klarspråk* hör till ”de lättförstådda i vår litteratur” och att Sjäodin även ”i den fackliga pressen” uttrycker sig

”[k]lart, tydligt och rakt”.⁴⁰ Anders Sjöbohm var också inne på liknande tankegångar i sin recension i *Göteborgs-Tidningen* av Sjäodins nästa diktsamling, *Livets starka smak* (1974), och hävdade att många av dikterna i den ”skulle kunna kallas ’facklig poesi’”.⁴¹ En del av dikterna i Sjäodins 70-talssamlingar hade dessutom först publicerats i fackförbundspressen, och ytterligare andra återpublicerades där.

Att skillnaderna mellan Sjäodins arbetarrörelsediktning och den lyrik han publicerar på Bonniers minskar under 1970-talet kan enligt min uppfattning ses som ett uttryck för att skaparkrisen på 1950-talet övervunnits. I den tidigare omnämnda Författarcentrumbroschyren anger Sjäodin att hans beslut att återvända till den litterära offentligheten provocerats fram av att ”en ung poet” frågat om han ”någongång varit socialt engagerad”.⁴² På 1940-talet var Sjäodin i allra högsta grad en socialt engagerad diktare. Men detta engagemang kom i allmänhet till starkare, eller åtminstone tydligare, uttryck i arbetarrörelsediktningen än i de diktsamlingar han gav ut på Bonniers. Härvidlag utgjorde *Sotfragment*, som ju innehöll en hel del material som förhandspublicerats i fackförbundspressen, ett undantag. Med den samlingen verkar Sjäodin ha försökt syntetisera delar av sitt författarskap som han dittills låtit komma till uttryck i olika sammanhang. Men det tycks inte som att han blev helt nöjd med resultatet. 1952 formulerade han sig exempelvis på följande sätt om den estetik som präglade *Sotfragment*: ”Jag är vid detta lag ganska trött på denna diktart och jag vet att ett kvarblivande inom dess trånga hank och stör skulle innebära sammanbrottet för mitt skrivande.”⁴³ Några år senare återkom han i en intervju till liknande tankegångar: ”den boken är en engångsföreteelse: jag fann en stil som jag utnyttjade så länge stoffet höll, och den går inte att komplettera”.⁴⁴ Även i en av de dikter Sjäodin skrev direkt för arbetarrörelsen – ”Kommunalprolog 1958” – diskuterar Sjäodin avsaknaden av ett poetiskt språk för att beskriva arbetarklasserfarenheter:

Men den tanken har gripit mig
ju mer jag levat invid orden,
att det finns en annan historia,
aldrig skriven,
än den stolta, än krigens
och det förspillda blodets historia.
Men ingen har den vardagspenna,
ingen förfogar över så fredliga ord
att de tysta, att de plågsamt tigande
kunde stiga upp och berätta om spadarnas,
hackornas, blusarnas historia.⁴⁵

Och, i dikten "Ett optimistiskt fragment" i *Perspektiv* 1958 verkar Sjödin rent av lova att han ska skapa ett nytt slags diktning om arbete och klass:

Jag kommer hälsen dragiga dörrar
bjud vattenskopan åt mig
en dag i juli
eller ugnshett kaffe en vinterdag
med snö i träskorna
Jag kommer för att sjunga
om de mest besynnerliga ting
skurna i kol och järn, förändligade
till slingor, till spiraler, kylapparater.
[...]
Jag kommer för att sjunga
inte om äran och den tunna avlöningspåsen
ställda i relation till sociala avdrag.
Möjligen för att påvisa
befrielsen under duschen
och den egendomliga ingivelse
en kropp genomgår en dag i juli
när med hetan till vänster och höger
lungorna pumpar i zinnerdamm och ånga
när ryggen oljar på glansiga pistonger
när havremjölsvattnet hänger i magsäckens
gunga.⁴⁶

På 1970-talet är Sjödin en väldigt produktiv lyriker. På Bonniers kommer fyra diktsamlingar i relativt rask följd: *Har ni flaggproblem?* (1970), *Klarspråk* (1971), *Livets starka smak* (1974) och *Förklaringsstapet* (1977). Parallellt publicerade Sjödin sig flitigt i olika sammanhang inom

arbetarrörelsen. Bland annat medverkade han med dikter i antologierna *du vars hjärta är hos vänstern* och *man kan inte säga en katt* som gavs ut av Kulturarbetarnas socialdemokratiska förening inför riksdagsvalen 1973 respektive 1976.⁴⁷ Han medverkade också med ett stort antal dikter i fackförbundspublikationer som *Metallarbetaren*, *Kommunalarbetaren* och *Skogsindustriarbetaren*.

Sjödins 70-talsdiktning präglades av ett poetiskt idiom som var annorlunda än det som utmärkt hans tidigare diktsamlingar. Det beskrivs på följande sätt av Algulin: "Diktarens poetik har nu helt förändrats, och han förespråkar en långsamhetens och tålmodighetens lyriska metodik i uttrycklig opposition mot den ungdomliga modernismens brist på syntax, dvs närmast en semantisk-konventionell innebörd."⁴⁸

Denna poetik har inte bara annonserats i dikter i fackförbundspressen, den har utvecklats i arbetarrörelsens litteraturoffentlighet. Visserligen skriver Sjödin i ett brev till Gerard Bonnier 17 mars 1971 att han under sin bortavaro från dennes förlag "sysslats med glanslösa uppdrag och trivial skit för fackföreningsrörelsens räkning", vilket inte låter särskilt inspirerande, men i andra sammanhang framhåller han faktiskt att engagemanget i arbetarrörelsen varit poetiskt fruktbart.⁴⁹ I en presentation av sig själv i *Svensk bokhandel* 1970 skriver han exempelvis att *Har ni flaggproblem?* i stor utsträckning handlar om

hur det känns när det går att sätta ihop bitarna igen, när språket åter fungerar. [...] För länge sedan arbetade jag i ett järnverk i Sandviken. Det har lärt mig respekt för allt slags meningsfullt arbete, för yrkeskunskap. I dag arbetar jag på en fackförbundstidning [*Skogsindustriarbetaren*]. Därmed har jag förmånen att få vara med och delta i en sjudande arbetsverklighet och jag får träffa människor, många människor. Och det och de är det bästa som finns.⁵⁰

Just närheten till människorna är central i Sjödins 70-talsestetik. Det kommer till pro-

grammatiskt uttryck i inledningsdikten i *Har ni flaggproblem?*: ”Samtal på kyrkogården”. Där skildras hur diktjaget ”återvänder till ljuset efter tio år” och hör någon yttra följande:

Det är bara att gå rakt fram,
gå rakt fram och sen till vänster mot hjärtat
och strunta i fåglarna,
dem kan ingen tolka.
Det är människorna som är ditt ämne,
hos dem ska du hämta orden,
då blir du närvarande.”
Jag stiger upp
och plötsligt kan jag äta grönskan med sked.⁵¹

När Sjödin beskriver sitt arbete på *Skogsindustriarbetaren* som något som ger honom möjlighet att komma i kontakt med många människor kopplar han alltså samman sitt arbete i arbetarrörelsen med sitt poetiska uppdrag.

Nu hade Sjödin funnit en lyrisk form som bättre än den han experimenterat med i *Sotfragment* fungerade för att också i den litterära offentligheten ge uttryck för det samhällsengagemang han tidigare huvudsakligen gett uttryck för i arbetarrörelsediktningen.

En ny uppdelning?

Efter att han gett ut *Förklaringsstapet* 1977 skulle Stig Sjödin ännu en gång under en längre period komma att avstå från att ge ut diktsamlingar på Bonniers. Hans nästa bok på förlaget, diktsamlingen *Näverbrev*, kom nämligen inte ut förrän elva år senare, 1988. *Näverbrev* blev Själdins näst sista bok på Bonniers. Den allra sista, *Läkebok – nedresa*, kom ut fem år senare, bara tre veckor innan hans bortgång i lungcancer i april 1993.

Liksom tidigare innebar Själdins bortavaro från Bonniers inte att han tystnade som poet. Under 1980-talet var han nämligen i allra högsta grad lyriskt aktiv inom arbetarrörelsen. Bland annat gav organisationer inom denna rörelse ut två antologier med hans dikter. Den första av dessa har titeln *Arbete och människo-*

värde och publicerades av LO 1981 i en upplaga på 30 000 exemplar (1986 gav Tidens förlag ut en andra upplaga). Syftet med utgivningen var att boken skulle användas i den fackliga studieverksamheten, och den kompletterades med en studievägledning av Rune Nordin som gavs ut i samarbete med Brevskolan. Därför ligger fokus i urvalet, som gjordes av Nordin, på dikter som, med LO-ordföranden Gunnar Nilssons formulering i förordet, ”presenterar olika arbetsmiljöer och orsakerna till bristerna”.⁵²

Boken innehåller sammanlagt 47 dikter som hämtats såväl från Själdins förlagsutgivna samlingar (33 stycken) som från olika arbetarrörelsepublikationer (åtta stycken). Av de dikter som hämtats ur förlagsutgivna verk kom hela 25 ur 70-talsproduktionen, varav inte färre än 12 ur *Livets starka smak*, medan sju tagits från *Klarspråk*, fyra från *Har ni flaggproblem?*, två från *Förklaringsstapet* och en från boken *Rumpan har gått* (en bok om timmerflottning som Själdin gav ut i samarbete med fotografen Stig T. Karlsson och som kom ut på förlaget Fyra förläggare 1977). Av de äldre dikterna är sex tagna ur *Sotfragment* och en ur *Asparnas tält*. Av dikterna ur arbetarrörelsepublikationerna har tre hämtats från *Träindustriarbetaren*, två från *Kommunalarbetaren* och en vardera från *Skogsindustriarbetaren* och *Metallarbetaren*. Därtill kommer sviten ”Sju dikter ur SAP:s program ’Datorer på människans villkor.’”

Att *Arbete och människovärde* – trots att den är utgiven av en arbetarrörelseorganisation med syftet att användas i dess studieverksamhet – till så stor del utgörs av dikter från de samlingar Själdin gett ut på Bonniers under 1970-talet understryker att distansen under detta årtionde mellan Själdins arbetarrörelsediktning och hans förlagsutgivna diktning inte var särskilt stor. Att Själdin mellan 1977 och 1988 inte gav ut några diktsamlingar på Bonniers visar dock att hans poetiska gärning under denna period inte på samma sätt som tidigare spände över flera olika offentlighetssammanhang. Nu var han huvudsakligen en arbetarrörelsepoet.

1988, samma år som Själdin återvände till

Bonniers och gav ut *Näverbrev*, gav Folkets Husföreningarnas Riksorganisation, i samband med det årets Folketshuskongress, ut samlingen *Dikter i Folkets Hus*. Den innehåller dikter av Sjödin som, med Erik Söderstens formulering i förordet, handlar om ”folketshusrörelsen och våra Folkets Hus. De speglar människorna och rörelsen i vardag och fest, eldsjälarna, tradition och förnyelse, idéerna och målen”.⁵³ Södersten presenterar Sjödin som ”en av våra främsta arbetarskalders idag – kanske den främste”.⁵⁴ Han beskriver honom också som ”något av allas vår Folkets Hus-skald”:

Redan i första numret av vår ’nya’ tidning *Folkets Hus*, nr 5 år 1969 och hittills fram till nummer 10 år 1986 har han med jämna mellanrum medverkat med många läsvärda och uppskattade dikter.

Utöver detta har vi reciterat ur och skrivit om Stig Sjödens olika diktsamlingar. Han har upplevt olika händelser i många Folkets Hus, där han också läst egna dikter.⁵⁵

Södersten beskriver alltså Sjödin som en arbetarrörelsens diktare, och det faktum att Sjödin skrivit tillräckligt många dikter om Folkets Hus för att kunna fylla en hel antologi – samt att inga av dessa dikter någonsin uppmärksammats utanför arbetarrörelsen – vittnar väl om att han verkligen var det. Men, att *Dikter i Folkets Hus* kom ut samtidigt som *Näverbrev* visar att Sjödin också var aktiv i det traditionella litterära livets centrum – och därmed att han mot slutet av sitt liv återupptog ett litterärt växelbruk av det slag han bedrivit på 1940- och 1950-talet.

Avslutning

I förordet till *Arbete och människovärde* påstår LO:s dåvarande ordförande, Gunnar Nilsson, att antologin representerar ”en helt ny form för information och skolning”.⁵⁶ Uttalandet är förbryllande. När *Arbete och människovärde* kom ut hade ju Stig Sjödin – som visats ovan – använt poesi för ”information och skolning” inom

arbetarrörelsen i fyra decennier, bland annat genom att publicera lyrik i fackförbundspresen och att skriva dikter för uppläsning vid möten inom olika arbetarrörelseorganisationer.

Man kan tycka att Nilsson borde ha haft bättre koll på den roll som Sjödin spelat inom arbetarrörelsen. Dock tycks han dela sin omedvetenhet med många litteraturexperter. Som Furuland framhållit ter sig ju Sjödens ”insats i svenskt kulturliv” i de flesta presentationer ”smalare än den var i verkligheten”. Och det beror i inte ringa utsträckning på att hans arbetarrörelsediktning inte getts den uppmärksamhet den förtjänar.

Detta snäva synsätt präglar emellertid inte bara förståelsen av Sjödens författarskap, utan av den svenska arbetarlitteraturen i allmänhet. Att den svenska arbetarlitteraturen uppstod inom arbetarrörelsen är de flesta forskare överens om. Däremot har dess historia efter arbetarförfattarnas genombrott på parnassen under början av 1900-talet i huvudsak betraktas som någonting som utspelar sig utanför arbetarrörelsen, vilket bidragit till att fokus i studiet av modern svensk arbetarlitteratur huvudsakligen kommit att ligga på förlagsutgivna verk som uppmärksammats i den litterära offentligheten.⁵⁷

Exemplet Stig Sjödin utmanar denna syn på arbetarlitteraturens historia. Stora delar av hans lyriska författarskap har ju skapats, distribuerats, lästs och diskuterats inom arbetarrörelsen. Som exempel kan man ta hans Folkets Hus-dikter, de dikter han skrev till olika möten och kongresser eller, inte minst, de dikter han publicerade i fackförbundspresen. Men Sjödens arbetarrörelsediktning har inte varit avskild från exempelvis lyriken i de diktsamlingar han publicerade på Bonniers. Tvärt om har han under långa perioder – framför allt på 1940- och 1950-talet, samt under 1970-talet – satt insatserna i olika offentligheter i förbindelse med varandra. Ett exempel på det är många av dikterna i de förlagsutgivna samlingarna först publicerats i fackförbundspresen.

Sjödin är långt ifrån den ende moderne svenske arbetarförfattaren som haft starka

kopplingar till arbetarrörelsens litteraturoffentligheter. Jenny Wrangborgs uppmärksammade diktsamling *Kallskänken* (2010) publicerades exempelvis av förlaget Kata, som grundades av arbetarrörelseaktivister med syftet att ge ut just den samlingen. Vidare ger flera organisationer i arbetarrörelsen ut arbetarlitteratur. 2013 publicerade exempelvis *Kommunalarbetaren* antologin *Var ligger min arbetsplats i morgon?* och 2018 gav man ut *Det här får de inte på banken*. Dessutom samarbetar Föreningen arbetarskrivare – där en stor andel av de samtida svenska arbetarförfattarna är medlemmar, och som utgör en viktig institution inom den samtida svenska arbetarlitteraturen – på flera sätt med olika arbetarrörelseorganisationer, inte minst ABF.

Forskningen om modern svensk arbetarlitteratur måste bli bättre på att lyfta blicken mot andra sammanhang än det där det traditionella litterära livet utspelas. Ovan har jag försökt bredda bilden av Sjäöndins lyriska författarskap genom att inkludera hans diktande inom arbetarrörelsen och resonera kring hur detta förhåller sig till de delar av författarskapet som kom till uttryck i de diktsamlingar han gav ut på Bonniers. Det jag presenterat är dock bara en konturteckning. För att en mer fullständig bild ska kunna framträda krävs bland annat att alla de verk han publicerade i olika arbetarrörelseorgan – eller som ligger begravda i olika mötesprotokoll – letas upp och tillgängliggörs. Det är en stor uppgift, men en viktig sådan.

Noter

- 1 Lars Furuland, "Stig Sjäöndin som arbetarskildrare", *Gefle Dagblad*, 16 januari, 1999, 10.
- 2 Lars Furuland och Johan Svedjedal, *Svensk arbetarlitteratur* (Stockholm: Atlas, 2006), 272–273.
- 3 Matts Rying, "Från järnverket till poesin", *Röster i Radio* 27, nr 20 (1957): 10.
- 4 Göran Greider, "Varifrån livet kommer", *Dagens Nyheter*, 2 april, 1993, B1.
- 5 Furuland och Svedjedal, *Svensk arbetarlitteratur*, 282.
- 6 Jan Mårtensson, "Stig Sjäöndins revolutionära urladdningar", *Norrköpings Tidningar*, 12 november, 1974, 4; Bengt Holmqvist, "Ingen bard för bossar", *Dagens Nyheter*, 7 oktober, 1977, 4.
- 7 Mårtensson, "Stig Sjäöndins revolutionära urladdningar", 4.
- 8 Siv Hackzell, *Lyftpojkestens skrik: en studie i Stig Sjäöndins poesi* (Nacka: Bembo bok, 2001), 26.
- 9 Magnus Nilsson och John Lennon, "Defining Working-Class Literature(s): A Comparative Approach Between US Working-Class Studies and Swedish Literary History", *New Proposals: Journal of Marxism and Interdisciplinary Inquiry*, 8, nr 2 (2016): 56–57.
- 10 Stig Sjäöndin, "Ta i näven, släng i taket... så det glimmar som gull...", i *Utesläppt och innestängd* (Sandviken: Stig Sjäöndin Sällskapet, 1997), 34.
- 11 Stig Sjäöndin, *Förklaringsstapet* (Stockholm: Bonniers, 1977), 59.
- 12 Sjäöndin, "Ta i näven, släng i taket... så det glimmar som gull...", 34.
- 13 Sjäöndin, "Ta i näven, släng i taket... så det glimmar som gull...", 34.
- 14 Sjäöndin, "Ta i näven, släng i taket... så det glimmar som gull...", 35.
- 15 Ingemar Algulin, *Den orfiska reträtten: Studier i svensk 40-talslyrik och dess litterära bakgrund* (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1977), 505.
- 16 Erik Hjalmar Linder, *Ny illustrerad svensk litteraturhistoria: Fem decennier av 1900-talet, Band 2* (Stockholm: Natur och kultur, 1966), 892.
- 17 Algulin, *Den orfiska reträtten*, 508.
- 18 Rasmus Landström, "Stig Sjäöndin – ur bilden av en arbetarförfattare", *Dala-Demokraten*, 13 oktober, 2017.
- 19 Stig Carlsson och Stig Sjäöndin (red), *Från Nordsjön till Kap: En rapsodi om sjömanslivets helg och söcken sådant det avvecknar sig i ny svensk*

- dikt (Stockholm: Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, 1949), 4.
- 20 Karl-Olof Bergström, "Valsverksarbetaren som blev poet", *Frihet* 36, nr 24/25 (1953): 17.
- 21 Tore Borglund, "Stig Sjödin om Sotfragment: Så jävligt trodde inte många att det var", *Arbetet*, 28 juni, 1975.
- 22 Birger Norman och Stig Sjödin, *Prologer* (Stockholm: FiBs lyrikklubb, 1971), 63–68.
- 23 Hans Backman, "Stig Sjödin: Poet, debattör och samhällsvetare", *Kommunalarbetaren* 62, nr 23 (1971): 43.
- 24 Kristina Wallander, *Metallarbetaren och litteraturen: Det litterära stoffet i en svensk fackförbundstidning 1890–1978* (diss., Lunds universitet, 1982), 157.
- 25 Stig Sjödin, "Tre miniatyrer", *Bonniers Litterära Magasin* 15, nr 7 (1946): 544–545; "Ur Naturliga besök", *Bonniers Litterära Magasin* 19, nr 5 (1950): 339–340; "Elisabetsvit", *Bonniers Litterära Magasin* 21, nr 2 (1952): 93–95; "Den 7 oktober", *Bonniers Litterära Magasin* 23, nr 6 (1954): 451–453; "Ang. Verkligheten", *Bonniers Litterära Magasin* 24, nr 8 (1955): 594–595; "Taktiler", *Bonniers Litterära Magasin* 26, nr 6 (1957): 494–495; "Tre dikter", *40-tal* 2, nr 5 (1945): 16–17; "Vill något annat", *Poesi* 1, nr 2/3 (1948): 102–103; "Stenlandskap", *Poesi* 2, nr 3 (1949): 18–19; "Ur Naturliga besök", *Poesi* 3, nr 2 (1950): 18–19; "Tre kärleksdikter", *Lyrikvännen* 2, nr 5, (1955): 3; "Ang. diktandet", *Lyrikvännen* 4, nr 2, (1957): 1; "Tre porträtt i ord", *Lyrikvännen* 6, nr 2 (1959): 16–17..
- 26 Se exempelvis Stig Sjödin, "Tre röster (aldrig tillfragade)", *Metallarbetaren* 67, nr 1/2 (1956): 7; "Sjung en sång på Folkets hus", *Metallarbetaren* 67, nr 9 (1956): 7; "Sotflagor", *Skogsindustriarbetaren* 13, nr 8 (1948): 8; "Stålverk", *Skogsindustriarbetaren* 13, nr 13 (1948): 14; "Två Sotfragment", *Kommunalarbetaren* 41, nr 7 (1951): 123; "Ur Prolog vid Sv. Beklädnadsindustriarbetareförbundets kongress", *Beklädnadsfolket* 15, nr 11 (1959): 26.
- 27 Stig Carlson, "Anteckningar till 'Sotfragment'", *Lyrikvännen* 1, nr 2 (1954): 10; Stig Sjödin, "Kolskjutaren", i *Diktaren om dikten: 27 poeter kommenterar egna dikter*, red. Karin Treffenberg (Stockholm: Natur och kultur, 1952), 85.
- 28 Stig Sjödin, "Spelmannen", *Svensk typografitidning* 61, nr 51–52 (1948, 591; "Sotfragment", *Lantarbetaren* 33, nr 39–40 (1948): 23..
- 29 Carlson, "Anteckningar till 'Sotfragment'", 10.
- 30 Stig Sjödin, brev till Gerard Bonnier 27 augusti 1958.
- 31 Bernt-Olof Andersson, "Slaggsten och syrén – Stig Sjödin och Bergslagens arbetardiktning idag", i *Bergslagen som litterär miljö: Fem föreläsningar* (Gagnef: Bokboden, 2000), 24.
- 32 Man kan dock notera att även om Sjödin åter gav ut böcker på Bonniers så publicerade han sig inte längre i *BLM*. Alltså var han inte i lika stor utsträckning som tidigare någon Bonniersförfattare.
- 33 Benkt-Erik Hedin, "Återkomst", *Bonniers litterära magasin* 39 (1970): 212.
- 34 Stig Sjödin, "Stig Sjödin: Dikter" (Stockholm: Författarcentrum, 1969).
- 35 Björn Nilsson, "Dela ut den hos LO", *Expressen*, 3 september, 1971, 4. De verskåserier Nilsson syftar på är diktsamlingen *Bo bortom tullen* (1966).
- 36 Dessutom publicerade Sjödin faktiskt ett antal nyskrivna dikter i litterära tidskrifter utanför arbetarrörelsen under 1960-talet, exempelvis i *Lyrikvännen*. Stig Sjödin, "Meditationer", *Lyrikvännen* 12, nr 4 (1965): 12; "Leenden", *Lyrikvännen* 14, nr 4 (1967): 4; "Två dikter", *Lyrikvännen* 16, nr 5/6 (1969): 3. Vidare gav FiBs: lyrikklubb 1965 ut en utgåva av *Sotfragment* som utökats med ett stort antal nya "porträtt från bruket"-dikter.
- 37 Sjödin, "Två dikter", 3; "Seminarier – grupp-arbete", *Metallarbetaren* 77, nr 9 (1966): 32; "Protokoll – aldrig införda", *Beklädnadsfolket* 24, nr 14, 1967, 14
- 38 Stig Sjödin, *Klarspråk* (Stockholm: Bonniers, 1971), 43–45, 48–49; "Den mänskliga faktorn", *Metallarbetaren* 81, nr 37 (1970): 18–19; "Anteckningar om arbetet", *Metallarbetaren* 84, nr 35 (1973): 48–49; *Livets starka smak* (Stockholm: Bonniers, 1974), 45–47.
- 39 Bertil Palmqvist, "En svensk mästare talar i Klarspråk", *Arbetet*, 3 september, 1971.
- 40 Rune M Lindgren, "Tala enklare utan att förenkla sig", *Norrländska Social-Demokraten*, 10 april, 1972.
- 41 Anders Sjöbohm, "Stig Sjödin – reformismens

- diktare. Att bryta motståndet med tålamod, realism och ilska”, *Göteborgs-Tidningen*, 25 oktober, 1974, 12.
- 42 Sjödin, ”Stig Sjödin: Dikter”.
- 43 Sjödin, ”Kolskjutaren”, 85.
- 44 Matts Rying, ”Från järnverket till poesin”, *Röster i Radio* 27, nr 20, 1957, 10.
- 45 Norman och Sjödin, *Prologer*, 64.
- 46 Stig Sjödin, ”Ett optimistiskt fragment”, *Perspektiv* 9, nr 4 (1958): 165.
- 47 Stig Sjödin, ”Ur Rapport från verkstadsgolvet”, i *du vars hjärta är hos vänstern* (Stockholm: Kulturarbetarnas socialdemokratiska förening, 1973), 41–42; ”Junivykort från Sverige 1976”, i *man kan inte äga en katt* (Stockholm: Kulturarbetarnas socialdemokratiska förening, 1976), 9–11.
- 48 Algulin, *Den orfiska reträtten*, 516.
- 49 Stig Sjödin, brev till Gerard Bonnier 17 mars 1971.
- 50 Stig Sjödin, ”Stig Sjödin”, *Svensk bokhandel* 19 (1970): 351.
- 51 Stig Sjödin, *Har ni flaggproblem?* (Stockholm: Bonniers, 1970), 7.
- 52 Gunnar Nilsson, i Stig Sjödin, *Arbete och människovärde: dikter om arbetslivets villkor* (Stockholm: LO, 1981), 7.
- 53 Erik Södersten, i *Dikter i Folkets Hus*, red. Stig Sjödin (Stockholm: Folkets Husföreningarnas Riksorganisation, 1981), 4.
- 54 Södersten, i Sjödin, *Dikter i Folkets Hus*, 4.
- 55 Södersten, i Sjödin, *Dikter i Folkets Hus*, 3.
- 56 Nilsson, i Sjödin, *Arbete och människovärde*, 7.
- 57 Nilsson och Lennon, ”Defining Working-Class Literature(s): A Comparative Approach Between US Working-Class Studies and Swedish Literary History”, 56–57.

Summary

Working-Class Poetry and Publics: The Example of Stig Sjödin

The Swedish poet Stig Sjödin (1917–1993) is generally recognized as an important figure in both Swedish literary history and the history of Swedish working-class literature. This status rests almost exclusively on poetry collections published in the 1940s, 1950s and 1970s. In addition to this, however, Sjödin was also active as a poet within the labour

movement. By including his political involvement in the discussion of his poetry collections, this article aims at broadening the understanding of Sjödin’s *oeuvre*. It also argues that research on modern Swedish working-class literature must transcend the traditional realm of literature.

Keywords: working-class poetry; working-class literature; literature in the labour movement